

מה הקשר בין תיאוריות חברתיות, פוליטיקה, פסיכולוגיה וסרטי אימה?

מתוך הכתבה "מפלצות בע"מ" מאת שירלי מושיף, 7 ימים, ידיעות אחרונות, 15.8.03

ג'ייסון וורהיס גיבור סדרת סרטי האימה, "יום שישי ה-13" ופרדי קרוגר גיבור סדרת סרטי האימה, "סיוט ברחוב אלם" הוצגו לקהל האמריקני בשנות השמונים, וזכו מיד להצלחה קופתית היסטורית. יש אומרים שמבחינת הלך הרוח האמריקני באותם ימים, זו היתה התקופה המושלמת להחדיר מעט אימה לדעת הקהל. הימים היו ימי הזוהר של רונלד רייגן, (נשיא מטעם המפלגה הרפובליקנית השמרנית), הכלכלה האמריקנית פרוחה ושגשגה, הצבא המשיך להתחזק להתחמש ולהמציא תכניות הגנה משוכללות נגד הרוסים, שישמרו על מעמדו כצבא החזק בעולם, והייתה תחושה שאמריקה בחרה בכוח ומחזקת את מעמדה כמעצמה תוקפנית ובלתי מנוצחת. על פניו כולם היו מבסוטים, ימים טובים, אבל סרטי האימה שיצאו בתקופה היא רצו, בין היתר, להגיד משהו קטן גם על הצד האפל והמשחית של הכוח. במקביל התפתחו תיאוריות נוספות, חברתיות ופסיכולוגיות, על שתי הדמויות שהפכו לקאלט בתרבות האמריקנית.

דמותו של ג'ייסון וורהיס, הנער הרצחני, התחיל כתרגיל ניסיוני של הכותבים ויקטור מילר ושון קאנינגהם שכתבו את התסריט לסרט הראשון בסדרת "יום שישי ה-13" שיצא ב-1980. הסרט של אולפני "פרמונט" זכה להצלחה מעל ומעבר לציפיות, והאולפנים לא בזבוזו זמן ושנה לאחר מכן שוחרר סרט ההמשך. וורהיס היה בדרכו להיות גיבור האימה המועדף על הנוער האמריקני. אחרי ארבעה סרטים, "פרמונט" ניסו להרוג אותו, אבל הקהל דרש עוד, וב-86' ג'ייסון שב ועלה מהקבר. וורהיס התחיל את דרכו כקרוכין חף מפשע. הוא היה ילד דחוי, איטי, עם תסמונת דאון קלה, ילד שהילדים האחרים לא רצו להתקרב אליו, וידוע כמה ילדים יכולים להיות אכזריים. יום בהיר אחד, במחנה הקיץ הפסטורלי על גדות אגם קריסטל, המדריכים האחראיים במחנה שוב היו עסוקים בלקיים יחסי מין ולהתעלם מהסמכות שהפקדה בידיהם, וג'ייסון המסכן הותקף על ידי הילדים האחרים בקייטנה, מאחר ולא תפקד טוב תחת לחץ, או במים עמוקים טבע למוות ואיבד לנצח את נעוריו. עשרים שנה אחרי זה, לאחר שהושבת בעקבות המקרה, הוחלט לפתוח מחדש את מחנה הקיץ. המדריכים הגיעו לאתר כדי להתארגן, ובלילה, על כמה בירות וקומזיץ, המדריך האחראי סיפר לכולם את הציזבוט על רוחו הזועמת של ג'ייסון שחוזרת לנקום באלו שגרמו למותו, וכולם נשפכים מצחוק. כמה דקות אחר-כך כולם נשפכים באמת. בסופו של הסרט מתברר שהרוצח הוא דווקא לא ג'ייסון, שמתהדר מעכשיו במסכת הוקי מחוררת, אלא דווקא אמא שלו, פאמילה וורהיס, שנשבעה שאיפה שבנה הקטן נפל, אף קייטן לא ישתכשך במים ויעשה חיים, ושום מדריך חרמן לא יכניס ידיים לחזייתה של מדריכה נותנת. אם הילד שלה לא נהנה, אף אחד לא ינהנה. בסוף הסרט אמא של ג'ייסון נרצחת על ידי אחד מניצולי מדריכי המחנה, מה שמאפשר לג'ייסון לנקום את מותה של האם שאהב יותר מכול במשך עשרה סרטים נוספים.

על פניו, מדובר בסיפור מאד פשוט. סיפור קלאסי של התייתמות, אבל וצער שלא ניתן להכילו, ומוביל למסע נקמה פרטי. אולם תאורטיקנים רבים בארה"ב מאמינים שסדרת סרטי "יום שישי ה-13" היא

למעשה סדרה חינוכית, נוצרית כמעט, שיוצאת נגד הנוער האמריקני שנהיה מטומטם יותר מדור לדור, וכנגד ההורים המחנכים ובתי הספר, שלא נוקפים אצבע כדי לעשות משהו בעניין. ג'ייסון וור היס נמצא שם, לטענתם, כדי ללמד אותנו דבר או שניים על מוסר, כבוד הדדי ואחריות אישית. בסרט הראשון אמו של ג'ייסון יוצאת למסע הרג בגלל שלא עשו בייביסיטר על הבן שלה כמו שצריך. היא תוקפת את מדריכי המחנה עשרים שנה אחרי, למרות שאלו לא האנשים שבאמת גרמו למות בנה, אבל היא נחושה לדאוג שמחנה הקיץ לא ייפתח שוב והטרגדיה תחזור על עצמה. חוקרי התרבות שמו לב שהמדריכים בסרט נרצחים רק בשעה שהם הולכים לחפש מקום שקט ואינטימי להתייחד בו, כי זה הרי מה שבאמת מעניין אותם, לא חייהם של הילדים עליהם הם מופקדים. די בכל שיחשבו על סקס ויורד להם הראש. אמא של ג'ייסון תלמד אותם שלהפקרות מוסרית (סקס, סמים ואלכוהול) יש השלכות רצחניות והתנערות מאחריות זה לא משהו שאפשר לסלוח עליו. אם מסתכלים על זה ככה, "יום שישי ה-13" הוא בעצם סרט חברתי שמטרתו להחזיר את הנוער למוטב, לגרום להם להבין שאם הם רוצים לשרוד (השמועות על מגפת האיידס והנגיף המועבר על ידי קיום יחסי מין החלו לצוץ באותם השנים), עליהם להשאיר את הריצ'רץ' סגור. הצפייה בסרט אמורה לגרום להם להיבהל, להפנים את המסר ולגדול להיות אזרחים טובים ואחראיים יותר.

תיאוריה נוספת טוענת שהאשם הוא לאו דווקא בבני הנוער הזכים וטהורים, אלא בהורים הרקובים, שגדלו בשנות השישים, צרכו סמים, האזינו למוסיקת רוק והפכו להורים בלתי מתפקדים. התיאוריה הזו גורסת כי אמו של ג'ייסון, הרוצחת בסרט הראשון בסדרה, עושה את זה בגלל שהיא לא מסוגלת להתמודד עם העובדה שזו היא שאחראית למות בנה. במקום לקחת חופש מהעבודה ולהשקיע את חופשת הקיץ בקצת זמן איכות עם ג'ייסון הטיפולי, היא שולחת אותו למחנה קיץ שמישהו אחר ידאג לו.

מסרים דומים מאוד ניתן למצוא גם בתמה העיקרית מאחורי סדרת סרטי "הסיוט הרחוב אלם". פרדי קרוגר היה שרת בבית הספר שבשכונת מגוריו. קרוגר לא היה סתם שרת, עוד בחייו הוא כבר היה שרת פסיכופט שענינה ורצח ילדים חפים מפשע. קרוגר נתפס ע"י המשטרה והועמד לדין, אבל משהו בהליכי המשפט השתבש. דלדלי הצדק לא עשו את עבודתם כמו שצריך ופרדי יצא לחופשי. ההורים בפרבר הצחור החליטו שהם לא מקבלים את הדין ולקחו את החוק לידיים. הם תפסו את פרדי, העמידו אותו למשפט שדה מזורז ושרפו אותו בעודו בחיים, מה שלא מנע ממנו לחזור לעיירה עם כובע גננים משונה, סוודר פסים בצבעי ירוק-אדום ססגוני המתאים לחג המולד, פנים שרופות ואצבעות שהוחלפו בסכינים משוננים. פרדי מתוחכם ומניפולטיבי מסתנן אל חלומותיהם של ילדי האנשים ששרפו אותו ורוצח אותם מתוך הסיוטים הכי גדולים שלהם.

גם כאן אשמים ההורים, שלא יודעים, לא יכולים ולא מעוניינים בכלל להגן על הילדים שלהם. גזר דינם של הילדים נקבע בגלל שההורים בצעו פשע, עשו מה שצריך כדי לכסות את התחת שלהם, ולא חשבו צעד אחד קדימה. כמו שנאמר, "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תיעקרנה".

הילדים מתחילים לחלום על פרדי מבוועתים עד עמקי נשמתם, רצים לספר להורים אבל אלו אטומים, לא מבינים, לא מקשיבים, מתעלמים מצוקותיו של הבגיר ותובעים ממנו להפסיק לבלבל את המוח.

בסרט הראשון בסדרת "הסיוט ברחוב אלם", ננסי הצעירה מתחילה לחוות סיוטים נוראיים, אבל להורים שלה זה לא מזיז. אמא שלה אלכוהוליסטית, אבא שוטר, ושניהם היו מעורבים בפרשת הלינץ' של פרדי. כדי לא לאבד את משרתו ומעמדו כשוטר בכיר, האב חייב לחפות על הפשע שביצע, וננסי מבינה מהר מאוד שהיא לבד במערכה.

באחד הסרטים הבאים בסדרה, קריסטין, עוד נערה אומללה, מנסה להסביר לאמא שלה מה קורה, תוך שהיא מאבדת ברצף את כל החברים הטובים שלה, שנרצחים בזה אחר זה, אבל אמא שלה חושבת שהבת תעשה הכל בשביל לקבל קצת תשומת לב. שבתה נכנסת למצב של היסטריה ועושה הכל כדי לא להירדם ולא לתת לפרדי לחסל אותה דרך החלומות, אמה שמודאגת מהעובדה שהילדה לא ישנה כבר כמה ימים טובים, משחילה למשקה שלה כמה כדורי שינה. כשקריסטין מבינה מה עוללה אמה, היא מנסה לעשות הכול כדי להישאר ערה, שותה כמויות בלתי נתפסות של קפה, אבל כלום לא עוזר, קריסטין נופלת לתרדמה וכך מוצאת את מותה. מוסר השכל על-פי סרטי פרדי קרוגר – "הורה טוב הוא הורה מת". מרבית הצופים בסרטי אימה הם בני נוער שההורמונים שלהם התחילו זה עתה להשתולל, מדובר בגיל שבו הקשרים עם ההורים הולכים ומתערערים, הילדים שלהם משתנים והם לא מבינים את תרבות הקניונים שהילדים שלהם חיים ונושמים. בני הנוער הצעירים לא חושפים את רגשותיהם מול ההורים והרצון שלהם לזכות בעצמאות נתקלת בהתנגדות מצד ההורים. הסרט מנצל את מערכות היחסים העכורות בין בני הנוער והוריהם. ההורים שאף פעם לא מבינים, לא תומכים, לא עוזרים אחרים באופן ישיר לרצח ילדיהם.

התיאוריה שפסיכולוגים שונים משתמשים בה היא פרוידיאנית לחלוטין. בסקרים שנערכו גילו שהקהל המכריע של הסרטים הוא בנים בגילאי 14-20, שבחורות עדיין לא נותנות להם כמו שהם היו רוצים. פרדי, באלימות המוגזמת שלו, בזה שלא אכפת לו מאף אחד, מעורר בהם למעשה תחושות שקיימות גם אצלם: פחדים ופנטזיות כמוסות על אלימות, סמים והרס סביבתי. אלה שלא מגיעים לבית ספר עם אבם-16 ומרססים את כל חבריהם לכיתה, מסתפקים בסרטי האימה ועוברים בעזרתם תהליך של קתרזיס והתפרקות, בדומה מאוד לאוננות, וכך נפטרים מ"הזרע הרע" השוכן בקרבם. תוך כדי צפייה הם מתנסים בלהיות פרדי קרוגר לזמן קצר, מזדהים אתו, ואם הכול בסדר אתם, נוצרת פעולת הרגעות שבזכותה הם יכולים לחזור ולתפקד כמו כל אדם נורמלי.

אחת התיאוריות החברתיות המעניינות גורסת שסרטי "סיוט ברחוב אלם" הם בעצם מסמך שמאלני רדיקלי, שיוצא נגד הבורגנות ושלטון הימין שסימם את החברה האמריקנית. בסוף שנות השישים והשבעים ולאחר מלחמת וייטנאם, נראה היה כי השינוי נמצא באוויר, השחורים נאבקו על שוויון, הפמיניסטיות שרפו חזיות, ואהבה ואופטימיות מילאו את חלל האוויר. רק מה, התנועות החברתיות האלה שהיו אמורות להביא את המהפכה נטמעו מהר מדיי בממסד ואיבדו את כוחן. שנות השמונים הביאו אתן אווירה אחרת לגמרי, ובזמן שהמבוגרים הפכו ליאפים וחשבו שהכול יופי-טופי ואמריקה היא הכוח החזק ביותר בעולם, בסרטי אלם ניסו לעורר את הצעירים להבין שלא ירחק היום שבו כל הכוח הזה יחזור אליהם בהפוכה.

על פי התיאוריה המרכזיסטית, המעמד הסוציו-אקונומי הוא הקובע את התנהגותו של האדם. מרקס ניבא שמהפכה חברתית של ממש תגיע כשמעמד הפועלים יכיר בעובדה שהוא מדוכא, יפסיק לאכול את החרא שמאכיל אותו המעמד הגבוה, ייקח עצמו בידיים וימרוד. פרדי קרוגר הוא למעשה נביא המהפכה המרכזיסטית, בהיותו נציגו האולטימטיבי של מעמד הפועלים. קרוגר הוא שרת בבית-ספר, ולא סתם שרת, שרת שמכלה את חייו בלנקות אחרי ילדי עשירים שמזלזלים בו ומלכלכים בלי הפסקה. קרוגר אם כן קורבן של החברה הקפיטליסטית, קורבן שהחברה דכאה ולכן על פי התיאוריה המרכזיסטית, כמובן, החלטתו להתחיל לרצוח ולהתעלל בילדי המעמד הגבוה היא בעצם הדרך המקורית והייחודית שלו להתחיל את המהפכה. בסך הכל זה לא הוא שהתחיל, ואלו הבדלי המעמדות בחברה והתרבות הקפיטליסטית הנפשעת שהובילו לשפיכת דמים הזו.

על-פי אותה תיאוריה, גם הקורבן הראשון של פרדי, ננסי, היא בת למעמד הנמוך. אין להוריה גרוש, היא נאלצת לנסוע לבית הספר בב-מ-ו של חברתה הטובה והמאובזרת. אם לא די בכך, כדי להרוויח את לחמה היא גם נאלצת למלצר, וכשהיא מגיעה הביתה אחרי יום עבודה מפרך היא נאלצת לשרת את אבא שלה ולעשות לו ארוחת ערב. גם ננסי היא קורבן של החברה ולכן לה, בניגוד לחבריה העשירים, יש הכוח והיכולת לשלוט בחלומותיה ולהחזיר מלחמה נגד פרדי, כי הכוח, כידוע, נמצא אצל מעמד הפועלים. כשננסי נשאלת איך היא יודעת כל כך הרבה על חלומות, היא עונה, "כשחלומות הם כל מה שיש לך בחיים, את פשוט נהיית מומחית".

סוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים יצרו עולם חדש של סמים ואידס. באמריקה של שנות החמישים והשישים ילד ידע שאם יגדל, ילך לקולג' וימצא עבודה, רוב הסיכויים שהכול יהיה בסדר, החיים יהיו טובים, אפילו יותר טובים מהחיים שהיו להורים שלו. היום אין שום ודאות לזה, פרדי קרוגר וג'ייסון וורהיס הם בעצם אזכור מתמיד לזה שהרשע בעולם לא נעלם, מקסימום הוא מנוצח רגעית.